

СТРУКТУРА УЯВЛЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПРО СОЦІАЛЬНО-МІЖГРУПОВІ ПРОВИНИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В. О. Васютинський

головний науковий співробітник лабораторії психології мас і спільнот

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Проблеми колективних провин є малопопулярними в теперішній соціальній психології. Сучасні тенденції теоретичних, а ще більше практичних підходів до психологічного змісту відповідних питань набагато більше зосереджено на засобах і способах розв'язання наявних конфліктів або запобігання їм, на перевагах взаємно конструктивної поведінки колективних суб'єктів, чиї інтереси виявилися емоційно зачепленими. Із погляду прагматичної доцільності такий активно-заряджувальний дискурс видається цілком слухним.

Водночас канони класичної психології спонукають звертати належну увагу на глибинні причини, що зумовили негативні почуття й ставлення суб'єктів соціальних взаємодій. До таких безумовно наявних, але важко експліковуваних явищ належить і почуття провини, а надто провини колективної, що часто-густо забарвлює або навіть визначає зміст стосунків між представниками різних соціальних груп [1–3]. Тому аналіз колективних провин видається доконечною передумовою ефективної соціально-психологічної підтримки індивідуальних і групових суб'єктів.

Завданням одного з етапів дослідження змісту колективних провин у свідомості української молоді було з'ясування психологічної структури уявлень студентів про провини, що мають місце у відносинах між значущими для них соціальними групами – як малими або первинними, так і великими або вторинними.

Було опитано 582 студенти віком від 17 до 28 років (середній вік 18,6), особи жіночої статі склали 66,8%. Респондентами були студенти Вінницького

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (104 особи), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (111), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, 110), Львівського національного університету імені Івана Франка (136), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (121).

Шляхом експертної оцінки даних попередніх досліджень визначено 24 соціальні групи, взаємини між якими містять вагомі підстави для дво- або однобічних звинувачень та істотно визначають соціально-комунікативний простір студентства. Далі з цих категорій було складено 17 пар груп у вигляді 5-бального семантичного диференціала (за шкалою 1, 2, 3, 4, 5). Респонденти мали оцінити, хто в кожній парі більше винен у проблемах, які виникали в їхніх стосунках. Цей набір став частиною анкети, яку було запропоновано респондентам.

Отримано такі середні бали: «Моя сім'я – Наша родина» (3,3), «Моя сім'я – Наші сусіди» (3,7), «Особи моєї статі – Особи іншої статі» (3,2), «Молодь – Старше покоління» (3,1), «Студенти – Викладачі» (2,9), «Молодь, яка навчається – Молодь, яка працює» (3), «Моя соціальна група – Українське суспільство» (3,3), «Моя соціальна група – Українська влада» (4), «Українське суспільство – Дотеперішня влада на чолі з Порошенком» (дослідження проходило наприкінці каденції цього президента; 3,7), «Українське суспільство – Попередня влада на чолі з Януковичем» (4,1), «Українське суспільство – Колишня влада на чолі з Кравчуком, Кучмою, Ющенком» (3,6), «Українське суспільство – Колишня радянська влада» (4,3), «Українське суспільство – Олігархи, мафія» (4,4), «Українське суспільство – Правоохоронні органи» (3,5), «Україномовні громадяни України – Російськомовні громадяни України» (3,4), «Українське суспільство – Мешканці Криму та Донбасу» (3,3), «Українське суспільство – Теперішня російська влада на чолі з Путіним» (4,4).

Як бачимо, найвищий рівень звинувачень зафіксовано за ознаками соціально-політичного змісту. Це насамперед російська влада на чолі з

Путіним, олігархи й мафія, радянська влада, влада на чолі з Януковичем, українська влада загалом. Найменш схильними приписувати провину респонденти були щодо професійних та демографічних груп: «невинуватими» виявилися викладачі, молодь, що працює, представники старшого покоління, особи протилежної статі. Помірні звинувачення спрямовано на владу на чолі з Порошенком, на сусідів, на колишню владу на чолі з Кравчуком, Кучмою, Ющенком, на правоохоронні органи, на російськомовних громадян України, на мешканців Криму та Донбасу, на ширшу родину в стосунках із сім'єю, на українське суспільство щодо власної соціальної групи респондента.

У просторі описаних ознак проведено факторний аналіз із varimax-обертанням, у результаті якого виділилися шість однополюсних факторів із загальною дисперсією 59,6%.

У межах першого фактору (вклад у дисперсію 21,8%) об'єдналися звинувачення в контексті загальнополітичних процесів: на адресу влади на чолі з Януковичем (.815), радянської влади (.763), російської влади на чолі з Путіним (.595), олігархів і мафії (.574), влади на чолі з Кравчуком, Кучмою, Ющенком (.536).

Зміст другого фактору (9,5%) відображає приписування провин у просторі взаємодії первинних груп, до яких належать респонденти: найбільше навантаження припало на оцінку провин українського суспільства перед своєю соціальною групою (.697), сусідів (.676) і родини (.572) – перед сім'єю респондента.

У третьому факторі (9%) увиразнилися актуальні внутрішньополітичні суперечності: звинувачувано правоохоронні органи (.696), владу на чолі з Порошенком (.693), українську владу в протидії власній соціальній групі (.426).

Складові четвертого фактору (6,8%) відображають позиції респондентів щодо політико-ідеологічних провин громадян України: ідеться про звинувачення мешканців Криму та Донбасу (.785) і російськомовних громадян України (.726).

П'ятий фактор (6,6%) стосується до статусно-вікових взаємин – молоді зі старшим поколінням (,867) та студентів із викладачами (,73).

Шостий фактор (5,9%) утворили характеристики звинувачень у середовищі ровесників – молоді, яка працює (,754) та осіб протилежної статі (,62).

Узагальнення описаних відношень дало підстави для формулювання таких висновків.

У змісті уявлень студентської молоді про соціально-міжгрупові провини в сучасному українському суспільстві можна виділити такі основні складові. Це, по-перше, провини соціально-політичного характеру, до яких належать загальнополітичні, актуальні внутрішньополітичні та політико-ідеологічні провини. По-друге, це провини соціально-комунікативного типу, що студенти приписують їх членам первинних груп, представникам статусно-вікових груп та своїм ровесникам.

Кореляційні зв'язки між уявленнями про провини цих двох рівнів найвиразніше простежуються за параметрами «сім'я – соціальна група – суспільство» та «соціальна група – влада – суспільство». Відтак стосунки із сім'єю та ставлення до влади можна розглядати як базові психологічні чинники визначення соціально-міжгрупових провин в уявленнях українських студентів.

Література:

1. Collective Guilt: International Perspectives. Nyla R. Branscombe and Bertjan Doosje, eds. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 339 pp.
2. Faithful, G. Concepts of Collective Guilt. Religious Studies and Philosophy Educator. <http://georgefaithful.com/2014/11/12/concepts-of-collective-guilt/>
3. Fraher, A. L. Collective Guilt as a Force for Change: A Concept Paper. *Socio-analysis*, 2007. 9. Pp. 1–18. <http://eprints.uwe.ac.uk/17454/1/Collective%20Guilt-SocioAnalysis-2007.pdf>